

Håkan Sandgren

Högskolan Kristianstad

hakan.sandgren@hkr.se

Att översätta naturens processer Hur erfarenheter av skog och skogsbruk representeras i texter av Harry Martinson, Sten Selander och Kerstin Ekman

Syftet med denna översiktliga artikel är att beskriva tre författares sätt att överföra erfarenheter av naturupplevelser förknippade med skog och skogsbruk till ett textmedium. Textstudierna är relaterade till en pragmatisk kontext där den faktiska betydelsen av naturskildringar för praktiskt bruk är av vikt. Med utgångspunkt i dessa mer deskriptiva avdelningar kommer jag avslutningsvis att försöka kategorisera naturskildringsmetoderna på ett sådant sätt att kategorierna skulle kunna fungera som grova matriser för beskrivningar av naturskildringar överlag.

Det särskilda med den typ av skogsskildringar som här diskuteras är deras direkta eller indirekta koppling till mänskliga aktiviteter och till ekologiska processer. Vissa av dessa processer påverkas, eller rent av styrs, av människans skogshantering medan andra är naturliga. En av de erfarenheter jag själv gjort av hur författare aktivt söker skildra skogens naturliga processer, skedde under en forskningsresa till centrala Oregon, där ett multidisciplinärt forskningsprojekt är knutet till den av åldriga Douglas-firs (*Pseudotsuga menziesii*) präglade S:t Andrews Forest i bergsområdet the Cascades. Här erbjuds författare ett stipendium som innebär att de under en tid vistas i en stuga inom området för att uppleva specifika platser och i ett slags loggboksform ”create an ongoing record of their reflections on the relation of people and forests changing together over time”.¹ Detta projekt beräknas pågå under tvåhundra år och de beskrivningar som författarna gör av platserna i skogen syftar till att successivt registrera och beskriva de ibland mycket långsamma processer som förändrar skogsmiljön: förmultning, insektsliv, svampangrepp, mosspåväxt, träd som faller av ålder eller sjukdom och långsamt dekomponeras (lågor), samt naturligtvis också människans reflektion över förloppen och hennes påverkan på dem.

En annan intressant kontextuell reflektion är det faktum att de

naturguider som deltog i besöket i S:t Andrews, och som liksom den kreativa författaren måste överföra kunskap och erfarenhet till ett kommunikativt fungerande språkligt uttryck, på engelska benämns ”nature interpreters”, alltså naturtolkar eller naturöversättare.² Eftersom jag är praktiskt involverad i kursen ”Landskapskommunikation” inom ramen för det så kallade Landskapsvetarprogrammet som ges vid Högskolan Kristianstad är det i just det sammanhanget viktigt för mig att utbilda naturvetenskapligt orienterade studenter så att de kan kommunicera sina kunskaper på ett begripligt, reflekterande och levandegörande sätt. De måste alltså i någon mening kunna ”översätta” naturen så att den blir förstälilig för en mottagare. Det finns en uppfattning som manifesteras i beteckningen ”nature interpreter” om att naturen inte bara kan upplevas av den enskilde med hjälp av sinnen utan att delar av upplevelsen måste ”översättas” för att göras begriplig även för mottagare som så att säga befinner sig på plats. Detta har vi också tagit fasta på vid utformningen av de kursmål som studenterna ska ha uppnått efter genomgången kurs. I kursplanen finns bland annat följande målformuleringar: ”[studenten ska] ha förståelse för hur mottagare genom en kombination av information och kommunikativa medel kan övertygas om ett landskaps skyddsvärde, estetiska och historiska attraktivitet samt dess tillgänglighet [samt] ha insikt i de estetiska, ekologiska och historiska värden som konventionellt förknippas med landskap och hur dessa på ett övertygande sätt kan kommuniceras”.³

Dessa mål är inte särskilt svåra att uppnå i de fall då landskapet som sändaren ska förmå mottagaren att uppskatta följer vedertagna estetiska konventioner (av till exempel skönheten i det pastorala, pittoreska eller sublimala), men ställer stora krav på interpreten i de fall de tydligt avviker från denna konventionella uppfattning, något som skogen, särskild industriskogen, gör. Det är därför av stort intresse att studera hur tre av våra främsta naturförfattare beskriver dessa i regel ganska svårforcerade och oestetiska, men för svenska förhållanden så betydelsefulla miljöer.

För en beskrivning och förklaring av den ekologiskt orienterade naturtextens⁴ särdrag är det för svenska förhållanden ganska självklart att utgå från Harry Martinsons naturessäer, varav tre publicerades under 30-talet och en uppföljande volym kom 1963. Martinson anses allmänt vara en av de svenska författare som bäst överfört naturupplevelser till text och hans ideologiska övertygelse visar på ett ekologiskt engagemang, även om denna term inte var allmänt känd i början av Martinsons karriär.⁵ I de fyra volymerna med naturessäistik inkluderas naturbeskrivningar, reflektioner om människans förhållande till naturen och hennes påverkan på den samt, i *Utsikt från en grästuva*, vad som

skulle kunna kallas en poetik för naturessän, där Martinson formulerar en uppsättning utgångspunkter för sina naturtexter.⁶ Generellt kan konstateras att Martinsons sätt att beskriva skogen, liksom naturen överhuvudtaget, i mångt och mycket följer den av bildspråksteknik präglade stil som återfinns i hans poesi. Nedanstående exempel är hämtat ur *Svärmare och barkrank* (1937) och återger synintryck av en vårlig granskog:

Skogen blommar. Från toppar och ända ner är den nytrollat skön. Till och med granarna stråla. De stå sommarsusande i slutningen, även de sommarklädda, bärdstänkta med sallatgröna, saftiga årsskott. Inte förrän man nyper ett av dem ser man att de äro sallatgröna. När de hänga i solen uppe på granarna se de ut som spretande guldpenslar. Och de fylla hela skogen. Överallt sitta de som ymniga gulduddar. Granarna synas vara prydda med självtända ljus: guldlågor som bjärt sticka av mot granens annars björnstarka melankoli.⁷

Granen är i svenska naturskildringar och i det allmänna medvetandet ett slags totemträd som förknippas inte bara med ett aktivt och framgångsrikt skogsbruk, utan likt en synekdoke representerar svensk mentalitet, där det melankoliska tidvis kan brytas under inflytande av solljus och vårstämningar. I ett flertal essäer återvänder Martinson till just granen som ett exempel på ett träd som kan ge intressanta och skrivbara upplevelser, och han är, till skillnad från till exempel Ekman och Selander, entydigt positiv till de intryck detta träd ger. I *Midsommardalen* finns följande korta stycke som på ett sällsynt affirmativt sätt redogör för en upplevelse av granen:

Granskogen rymmer en rikedom på formationsmöjligheter vars like inte kan uppvisas av något annat trädslag på jorden och vid vandringar i granskogar kan man var timme, dag för dag och år efter år finna ständigt nya och dittills osedda ting i fråga om variationer i granträdet's profil och formering.⁸

Det Martinson framhåller och markerar i detta stycke är den egna upplevelsen och erfarenheten av en skogsvandring som framställs som ytterst autentisk och behärskad av den typ av närvarande och noggranna blick som han uppenbarligen menar är en förutsättning för förmågan att utföra en textuell simulering. Det som sker här är vidare en distansering som kommer sig av att den enskilda upplevelsen generaliseras. Generaliseringen kan – i ett enstaka fall – också komma att leda till att han beskriver mindre tilltalande drag hos granskogen:

En berömd målare sade mig en gång att granen var världens mest omåleriska träd, och det är nog sant. Den är för tät och för mångdelad. Den absorberar med hämmande och nedbringande skuggor alla ljusvattringar, alla silande ljusströmmar. Den silar och silar tills ingenting blir kvar annat än som neddämpat, allvarstalande, tungt. En granskog kan ibland, när den står stor hög och mörk, ge intryck av en Martin Luther i millionupplaga, åtminstone så som barnen lärt känna Luther, som den ensidiga katekesgnomen och soldöparen.⁹

De korta styckena följer tämligen väl den metod Martinson använder vid naturbeskrivningar i sina essäsamlingar. De dominerande utgångspunkterna för den språkliga representationen är synintryck, som modifieras och förstärks med hjälp av Martinsons högt uppdrivna förmåga att skapa trovärdiga och informationstäta metaforer. Författaren är också ivrig att generalisera de synintryck som återges genom att fokalisationen sker genom ett opersonligt "man", vilket får till följd att de representerade synintrycken inte enbart knyts till en individ utan förutsätts vara allmängiltiga. I ett generellt perspektiv blir detta tillvägagångssätt en metod för Martinson att objektivt dominera det beskrivna eftersom han genom bruket av pronomen upphäver subjektiviteten. I en lyckad simulering bör samma sensation uppstå i mottagaren, som det "man" vilket i texten framför sig kan se granen grönska och glöda. Författaren markerar i ett annat stycke den process som uppenbarligen måste genomgå för att uppnå den sorts synförmåga som krävs för att inte bortse från det invanda: "Högtallarnas spegelbark glänser tegelröd och dess glansflagor hänga som halvt lossrivna brunpapper. Det är ovant. Det är sådant man sällan tänker på om man inte låter sin synvilja påverka vaneögat".¹⁰ Hänvisningen till synviljan – ett ord vars dubbeltydighet säkert är avsedd – tyder på att Martinson som observatör här också måste anstränga sin blick på ett sådant sätt att den uppmärksammar det som annars riskerar att upplevas trivialt eller vanemässigt. Men det Martinson främst torde stipulera är hur överföringen från det visuella till det verbala kräver en hög medvetandegrad och uppmärksamhet hos förmedlaren.

Sten Selanders *Det levande landskapet i Sverige* (1955) blir inte minst genom sin uttalade intention en helt annan typ av litteratur än Martinsons essäer. Vi kan inte beteckna denna bok som en essä, även om den innehåller passager som rymmer reflekterande spekulationer om framför allt människans roll i de naturliga sammanhangen. Huvudsyftet är i stället en vilja att beskriva och förklara landets geografi efter senaste istiden, och den natur som denna geologiska process skapt, framför allt det sätt på vilket landskapet påverkats av skiftande naturliga processer, men även av människans ingrepp i ekosystemen genom odling, ut-

dikning, sandtäkt, skogsodling och så vidare.¹¹ Naturskildringarnas utformning är anpassade till skribentens syfte och till den mottagare som boken främst är riktad till, vilket gör att de är deskriptiva och innehåller ett flertal artnamn, beteckningar på olika jordmåner, bergarter och landskapsformationer. Han uttrycker sin stilvilja på följande sätt: ”Och vad som behövs är inte naturlyrik på prosa, utan en vetenskaplig, lättillgänglig framställning av fakta”¹², något som nästan skulle kunna vara en anmärkning riktad mot Martinsons naturessäistik, vars stil just kan beskrivas som ett slag poetisk prosa. Dock har Selander till synes lagt sig vinn om att integrera denna sakliga information i kortare narrativ och i reflekterande passager; i vissa fall har han också levandegjort naturens processer genom att, liksom Martinson, infoga icke-konventionella metaforer i framställningen. På ett nästan omärkligt sätt inkluderas metaforer i följande skogsbeskrivning, framför allt bör framhållas de tydliga antropomorfa strävandena vid beskrivningen av träden och skogen:

Får en planterad skog sköta sig själv under ett par hundra år, ser den synnerligen vild och ostädad ut; men någon urskog är den självfallet inte ändå. En skogsman kan sannolikt också avslöja dess ursprung. I en planterad skog står träden gärna i regelbundna, parallella rader; därför att flera plantor ofta har kommit upp i samma såningsgrop, brukar den också visa ett relativt stort antal stammar som står parvis tätt intill varandra. Dessutom är sådd eller planterad skog likåldrig liksom i huvudsak den skog som har kommit upp på kalhyggarna; alla eller nästan alla träd är där jämgamla. Inom urskogen är detta fallet bara på de mestadels rätt små ytor, där ovanligt våldsamma skogseldar har totalt förintat ett äldre trädbestånd.¹³

Det är också typiskt för Selanders representationer att dessa baseras på vetenskapliga rön och därmed framställs på ett språk präglad av naturvetenskapliga definitioner och termer. Men han låter också erfarenheter – andras och egna – förstärka autenticiteten och validiteten i utsagorna; i texten ovan är det den erfarne skogsmannen som har en särskild förmåga att urskilja odlad skog från bona fide urskog. Jag kan inte påstå att det är vanligt förekommande i Selanders bok att metaforiken och personifikationerna (det som i de flesta fall vad gäller naturbeskrivningar innebär antropomorfisering) är särskilt anslående; i exemplet ovan är metoden integrerad med en tämligen saklig framställning vilket gör att metaforiken inte är särskilt uppenbar. För att ändå visa hur han i vissa fall tillåter sig att utveckla det bildspråk som de facto levandegör faktabeskrivningarna ska följande stycke anföras, i vilket de ekologiska processerna i en skog animeras med hjälp av starkt, nästan outrerat antropomorfiserande drag:

Skogseldarna och stormkatastroferna är nödvändiga förutsättningar för barrurskogens föryngring. I de täta granurskogarna gör den övermäktiga konkurrensen från de äldre träden och från ris- och moss-täcket, att få eller inga nya granplantor kommer upp; och även senare kväver träden varandra. De glesa unggranar, som har grott i den eviga skymningen under grenvalvet, hålls tillbaka av näringsbristen och beskuggningen. År efter år svälter de sig fram som förkrympta marbuskar. I Fibyskogen har dylika granbuskar, som nått och jämnt har nått brösthöjd, visat sig vara genomsnittligt bortåt femtio år gamla. Många av dem dör innan de har lämnat detta svultna, genom årtionden förlängda barndomsstadium. Ty undernäringen är inte bara farlig i och för sig, den minskar också trädets motståndskraft mot parasitsvampar och skadeinsekter. Relativt bäst reder sig de plantor som har grott på lågor, alltså på gamla kullfallna och multnande träd. Orsaken är inte riktigt uppkärlad; troligen är näringstillförsel och marktillstånd bättre på och vid lågorna än i den övriga skogsmarken. Vad skälet än må vara, markeras de forna lågorna nästan alltid av en rad ungträd, som står kvar långt efter det lågan helt har multnat bort. För marbuskarna finns egentligen bara en räddning: en orkan som vräker ner de äldre träden och slår upp stormluckor i skogen. I luckorna myllrar genast ett uppslag av unggranar fram, och de gamla tvinande marbuskarna får liv och börjar växa med nästa explosiv fart. Då man faller en urskogsgren, brukar man innerst finna en kärna med nära nog mikroskopiskt smala årsringar: det är den forna marbusken, som har bevarats, inkapslad i trädet som minnet av en olycklig barndom. Runt den kärnan kommer en zon med breda, frodiga årsringar från de lyckliga åren, då en av de kvävande trädtyrannerna hade störtats och inte längre sög åt sig nästan all näring och då ljuset släpptes ned till underskogen. Men det gäller för ungträden att växa på och fort nå högre än grannarna; ty snart är stormluckan fylld med nya träd, och då börjar kampen mot kvävningssvampen på nytt för dem som blivit efter i växten.¹⁴

Här framträder med hjälp av bildspråket den hårda kampen för överlevnad i barrurskogen. De beskrivna ekologiska förloppen, dominerade av växande och nedbrytande processer, liknar en folklivsskildring från den tid då landet fortfarande var en bondenation, ömsevis drabbat av missväxt och gynnat av goda tider. Ändå förmår Selander faktiskt beskriva den naturliga process som äger rum då urskogen åldras respektive föryngras. Det personliga tilltalet är nedtonat; ännu mer än hos Martinson är pronomenet "man" förbehållet en allmängiltig, objektiv betraktare, och det används egentligen ganska sällan hos Selander. Då det ändå sker är det i sammanhang där ett samförstånd skapas mellan sändare och mottagare: "man" får i det närmaste en deiktisk funktion då det utpekar något fenomen som både den aktiva, beskrivande parten och den person till vilken upplevelsen förevisas kan tänkas stå inför.

Kerstin Ekmans *Herrarna i skogen* (2007) är ett betydligt mer mångfacetterat och komplicerat verk än de övriga eftersom det inom sig inrymmer så vitt skilda saker som litteraturhistoriska exposéer, skogsbrukshistoria och personligt hållna naturbeskrivningar, baserade på författarens egna erfarenheter. Enligt Ekman själv är verket resultatet av många års arbete, ett projekt som löpt på under tiden hon producerat andra texter, något som troligen kan förklara dess eklektiska karaktär. Det bör också framhållas att Ekmans text inte bara är ett exempel på en naturtext, utan dessutom innehåller det kanske första exemplet på svenska på en historik över just denna typ av texter. Bland annat gör hon en genomgång och en personlig läsning av jaktlitteratur, en genre som inte fått något större genomslag i en litteraturvetenskaplig kontext, men som troligen var (men troligen inte längre är) en populär litteraturtyp också bland personer som i övrigt inte ägnade mycket tid åt läsning.¹⁵

När det gäller skildringarna av skogsupplevelserna utgår Ekman från egna erfarenheter; även när hon försöker beskriva den känsla som medeltidens skogsvandrare torde ha erfårit är jämförelsematerialet hennes egna kunskaper om och upplevelser av skog. Hennes metod att utgå från de egna erfarenheterna och integrera dessa i avgränsade narrativ skapar en upplevelse av närvaro hos läsaren, som i detta exempel:

Attacken på skogen skedde i min familj under kvinnligt befäl. Farmor och mamma ledde cykeltropen mot blåbärsskog, hallonhyggen och lingonbrännor. Vi hade kaffetermosar med oss, mjölk i vichyvattenflaskor med patentkork och kalla pannkakor. Dessa utflykter försiggick i nyttans tecken, utan flams. Man uppmanades dra in septemberns klara luft. Den var full av nyttig ozon sa mamma.¹⁶

Militärmetaforiken och den gammaldags pliktanda som Ekman låter färga återgivandet signalerar nostalgi eftersom detta vardagsfolkets sätt att bruka skogens tillgångar lockar läsaren tillbaka till en tid då att plocka bär och svamp inte bara var ett helgnöje utan en del av familjens gemensamma arbete för att dra nytta av skogens resurser. Ozon är, när händelsen sker, ännu inte allmänt känt som beståndsdel i det skyddande lager som omger jordklotet och ett signalord för miljökampen, utan blott en – helt enligt vardagshälsans inte helt vetenskapligt grundade principer – hälsobefrämjande syreisotop. Berättelsen leder senare vidare mot beskrivningar av hur industrialiseringen av skogsbruket har påverkat skogens utseende och hur upplevelserna av den sammanfaller med den generella upplevelsen av en natur i förfall. Ekman poängterar att begreppet ”kalhygge” (den populära beteckningen på det som formellt kallas ”trakthygge”) till och med kommit att brukas som ett

metonymiskt begrepp betecknande negativ mänsklig påverkan på miljön. I dessa avsnitt blir Ekmans verk, i ännu högre grad än Selanders och Martinsons, exempel på vad som med en engelsk beteckning kallas "environmental writing"¹⁷, alltså litteratur som redogör för människans påverkan på naturen och interferens med de naturliga processerna:

Jag vandrade en sommareftermiddag i skogen söder om Kingensjöarna i Hotagen. Som jag minns det var jag på väg till en tjärn för att fiska. Dagen var het och för att förkorta vandringen försökte jag gena över ett stort hygge. Jag förstod inte hur svårt det var att ta sig fram i den bråte som lämnats kvar och över de djupa spåren efter skogsmaskinerna. Genomsvettig och trött kom jag fram till en fåra i terrängen. Där hade en bäck runnit men den var nu uttorkad. Dess steniga sandbrädd låg torr. Det låg några buckliga plåtdunkar därnere. Körarna hade bytt olja i sina maskiner. Den sista vattenpölen var simmig av olja och blänkte i spektrums färger, odrickbar i hettan.¹⁸

De texter som här ges som exempel på skogsskildringar är i olika hög grad baserade på ekologisk, geologisk och biologisk forskning, men en forskning som medieras genom författarnas olika sätt att fokusera och förhålla sig till det beskrivna. Det bör också påpekas att det från Martinsons 30-talstexter till Ekmans bok, som publicerades 2007, har skett en radikal utveckling, inte bara avseende naturexploatering, modernisering och effektivisering av skogsbruk utan också en genomgripande förändring av den allmänna kännedomen om det som i dagligt tal kallas miljöförstöring, vilket naturligtvis påverkar de olika texternas sätt att översätta naturupplevelserna. För att knyta an till det forskningsfält som studerar denna typ av litteratur, ekokritiken, kan den för enkelhetens skull sägas delas upp i två olika förhållningssätt. Det ena kan man säga företräds av exempelvis Bill McKibben, vars ståndpunkt kan sammanfattas så, att naturtextens autenticitet förutsätter ett omedierat möte med naturen, vilket räddar subjektet från en postmodern värld full av representationer och simuleringar.¹⁹ Denne författare hänvisar dels till den autentiska upplevelsen hos ett erfarenhetssubjekt, dels till ett slags klassisk referentialitet, där det finns en direkt förbindelse mellan det upplevda och dess beskrivning. En för den traditionella litteraturvetenskapen mer hanterlig hållning intar Greg Garrard som menar att dualismen mellan rena upplevelser och erfarenheter som medieras/simuleras är omöjlig att upprätthålla eftersom: "our encounters with the natural world are infected by metaphors and every perception is, to some effect, a simulation".²⁰ Vi kan konstatera att den tidiga ekokritiken, som började få inflytande på litteraturstudierna framför allt i Storbritannien och USA i bör-

jan av 1990-talet, var i någon mening av ordet oteoretisk i det att den efterfrågade just den typ av omedelbara naturupplevelser som McKibben nämner, och avvisade alla former av poststrukturalistisk dekonstruktion. Under det senaste dryga decenniet har fältet utvecklats på ett sätt så att även mer språkorienterade läsarter funnit acceptans, något som kan avläsas i en av områdets inflytelserikaste texter – Garrards översiktsverk *Ecocriticism* (2004).

Med utgångspunkt från de skogsskildringar som presenterats i denna artikel är det alldeles oberoende av vilken teoretisk utgångspunkt man väljer att ta, möjligt att ge en sammanfattande kategorisering av naturtexter. Samtliga bygger på fakta och information om naturen i allmänhet och skogen i synnerhet, vilket direkt pekar på betydelsen av skribentens auktoritet, hans eller hennes direkta kännedom om naturens processer. Utöver sådana fakta, inkluderas i texterna en direkt eller medierad erfarenhet av naturen som beskrivs. Man skulle kunna ifrågasätta möjligheten för en läsare att skilja reell erfarenhet från simulerad erfarenhet, men låt oss som en hypotes utgå ifrån att de erfarenheter som relateras också är författarens de facto-upplevelser. Genrens kommunikativa mål är att göra läsaren uppmärksam på människans relation till och påverkan på naturen. Denna aktivitet/relation/interferens måste på något sätt förmedlas av den erfarne observatören, i dessa fall alltså den biografiske författaren som agerar protagonist och/eller fokalisator och som på stilistiskt varierade sätt "översätter" naturens processer, så att läsaren kan ta del av dem och förstå dem, en operation som förutsätter en grundlig kunskap om det beskrivna. Sålunda kan målsättningen med studier av naturtexter om skogen bland annat innefatta reflektioner kring skribentens förmåga att "översätta" erfarenheter och kunskaper om skogar och skogsbruk till övertygande textuella strukturer (det vill säga alla nivåer av texten – från denoterande ordval över metaforik till mer överordnande strukturer som narrativ, kronologi och fokalisering).²¹ En fråga som då kan uppstå är på vilka sätt – om överhuvudtaget – stilistiska skillnader kan påvisas mellan naturtexter och konventionell fiktion. Som vi sett av de textexempel som jag redogjort för innefattar naturtexten som texttyp en stor mängd olika strategier vilka tycks kunna sammanfalla med dem vi finner i fiktion. Men det centrala i min argumentation är att en naturtexts förmåga att återskapa ett intryck eller en insikt om naturliga processer bygger på att en upplevelse av autenticitet konstrueras i texten.²² Förutsättningen för att detta ska ske är att författaren äger någon form av grundläggande naturvetenskaplig kunskap om det ämne han eller hon ägnar sig åt att beskriva. Om vi väljer att använda oss av retorikens terminologi kan vi kalla denna aspekt av naturtexten dess

logos, alltså dess förmåga att på ett sakligt sätt förmedla kunskap och information. Sakligheten i denna informationsöverföring måste baseras på erfarenheter av de processer eller fenomen som beskrivs. Om det rör sig om direkta referenser till faktiska upplevelser eller inte är egentligen inte intressant i sammanhanget eftersom också simulerade upplevelser kan äga trovärdighet, men läsarens vetskap om att till exempel Sten Selander genomförde exkursioner i de skogar han beskriver ökar naturligtvis vår uppfattning om att även de mer metaforrika styckena i *Det levande landskapet i Sverige* genomsyras av ett författarburet ethos. Den sista effekten som de tre författarna åstadkommer med sina texter är pathos, alltså den verkan som i en lyckad kommunikationsakt låter beskrivningar av lokala observationer expandera till att bli globala, historiska, ekologiska och etiska perspektiv vilka framkallar en önskan till handling hos läsaren. Eftersom naturtexter i de allra flesta fall inte bara syftar till att skänka estetisk njutning utan också vill stimulera läsaren till aktion eller åtminstone få honom eller henne till att själv söka de upplevelser som beskrivs, måste de relaterade upplevelserna vara utformade så att de faktiskt åstadkommer denna stimulans. Möjligen förutsätter detta att den som läser vill dela den beskrivna upplevelsen av en granskogsplantering, en urskogslåga eller ett trakthygge, vilket leder till tanken att denna typ av litteratur har som främsta verkningsmedel identifikationen, den delade erfarenheten. Vara som det vill med den saken, den natur, den materia, som texten refererar till äger alltid en oberoende existens oavsett hur vi till text ”översätter” våra erfarenheter av den. Materiens befintlighet är en nödvändig utgångspunkt för alla studier av naturtexter.

Noter

¹ The Spring Creek Project; The Andrews Forest Writer’s Residency, Oregon State University. Hämtad 2010-09-28 från <http://springcreek.oregonstate.edu/residencies.html#AndrewsResidency>.

² ”Nature interpretation can be defined as developing knowledge of and feelings for the nature and the cultural landscape”, Swedish Centre for Nature Interpretation. Hämtad 2010-09-28 från <http://www.sol.slu.se/cnv/indexe.asp>.

³ Kursplan för kursen ”Landskapskommunikation”, Högskolan Kristianstad. Hämtad 2010-09-28 från <http://www.hkr.se/templates/SyllabusPagePrint.aspx?kod=LP425L&language=&print=0>.

⁴ Jag använder beteckningen ”naturtext” för att referera till olika typer av texter som primärt handlar om att återge naturfenomen eller naturupplevelser. I någon mening är detta en översättning av den mer

gångbara engelska termen "nature writing" vars olika uppenbarelseformer Thomas J. Lyon beskriver i artikeln "A Taxonomy of Nature Writing" i Cheryll Glotfelty och Harold Fromm (red.), *The Ecocriticism Reader*, Athens GA & London 1995.

⁵ Om Martinsons naturessästik, se bland annat avsnitt i Johan Lundberg, *Den andra enkelheten. Studier i Harry Martinsons lyrik*, Södra Sandby och Vekerum 1992 samt i Staffan Söderblom, *Harry Martinson*, Stockholm 2002 [1994].

⁶ Harry Martinson, *Naturessäer*, Stockholm 2000. Hädanefter refereras till denna samlingsvolym som inkluderar Martinsons fyra naturskrifter, *Svärmare och barkrank* (1937), *Midsommardalen* (1938), *Det enkla och det svåra* (1939) samt *Utsikt från en grästuva* (1963). I det sista verket sammanfattar Martinson vad som krävs av en god naturessä, nämligen att den måste vara baserad på folklig kunskap om naturen, på författarens egen erfarenhet och på naturvetenskapliga kunskaper, Martinson 2000, s. 295.

⁷ Martinson 2000, s. 11.

⁸ Martinson 2000, s. 133.

⁹ Martinson 2000, s. 145.

¹⁰ Martinson 2000, s. 107.

¹¹ Om Selanders ideologiska motiv till verket finns redogjort i avslutningskapitlet i Martin Kylhammar, *Den okände Sten Selander*, Stockholm 1990.

¹² Sten Selander, *Det levande landskapet i Sverige*, Stockholm 1955, s. 9.

¹³ Selander 1955, s. 255.

¹⁴ Selander 1955, s. 256.

¹⁵ Det finns bibliografier över svensk jaktlitteratur, av till exempel Richard Fredrik Müntzing, men så vitt jag vet inga svenska, litteraturvetenskapliga studier över genren.

¹⁶ Kerstin Ekman, *Herrarna i skogen*, Stockholm 2007, s. 375.

¹⁷ Den forskare som grundligast studerat och delvis också definierat begreppet "environmental writing", alltså litteratur som direkt eller indirekt behandlar människans påverkan på naturen och dess processer är Lawrence Buell. Först i *The Environmental Imagination*, Cambridge MASS 1995 och därefter ytterligare utbyggt och specificerat i *Writing for an Endangered World. Literature, Culture, and Environment in the U.S. and beyond*, Cambridge MASS och London 2001.

¹⁸ Ekman 2007, s. 411f.

¹⁹ Jag återger här Greg Garrards formuleringar i *Ecocriticism*, London & New York 2004, s. 168, som på detta sätt sammanfattar McKibbens grundtankar i *The Age of Missing Information*, London 1992 och *The End*

of Nature. Humanity, Climate Change and the Natural World, London 2003 [1990].

²⁰ Garrard 2004, s. 169.

²¹ En forskningsgren som studerar relationen mellan naturliga och artificiella teckensystem, och som inspirerat till de mer övergripande avslutande resonemangen, termen "naturtext" och slutsatserna i denna artikel är biosemiotiken/ekosemiotiken, vars tillämpning på ett utmärkt sätt formuleras av Timo Maran i dennes "Towards an Integrated Methodology of Ecosemiotics: The Concept of Nature-Text", i *Sign Systems Studies* 35.1/2, 2007.

²² Garrard 2004, s. 70f.